

ประกาศความเป็นศิลปิน และนักศิลปกรรมบำบัด*

เลิศศิริ บวรกิตติ^๑
นันทรัตน์ เจริญกุล^๒

อีดิท เครเมอร์ ผู้แต่งหนังสือ **Art as Therapy (ศิลปกรรมบำบัด)** ได้เขียนบรรยายหลักการของความ เป็นศิลปินและความเป็นนักศิลปกรรมบำบัดตามความเชื่อและความ เป็นตัวของเธอเองไว้ในบทนำชื่อว่า “Credo, as an Artist and as Art Therapist (credo เป็นศัพท์ภาษา ละตินหมายถึง a statement of belief, principles, or opinion on any subject) วิธีการเขียนเน้นหนักไปใน รูปแบบการบอกเล่า และใช้สำนวนโวหารที่เข้าใจยาก โดยอาศัยที่ผู้แปลและเรียบเรียงมีพื้นความรู้ด้าน ศิลปะและศิลปกรรมบำบัดอยู่บ้าง ประกอบกับผู้ร่วมงานเป็นนักภาษา จึงสามารถถ่ายทอดเนื้อความออกมาพอเป็นที่เข้าใจได้

ความเป็นศิลปิน

ข้าพเจ้ามองว่าการทำงานของ ศิลปินในยุคข้าพเจ้ามี ๒ ด้านเกี่ยว

เนื่องกัน อันได้แก่ ความชื่นชมต่อ สิ่งที่ดับสูญได้หรือใกล้จะดับสูญ และ การฟูมฟักรังสรรค์วิสัยสามารถเพื่อ เผชิญกับเหตุการณ์ ภาวะดังกล่าวนี้ จะสูญเสียไปเมื่อส่วนการรับรู้ของ ร่างกายที่คอยกลั่นกรองความหมาย จากความสลับซับซ้อนในธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมต้องถูกรบกวนด้วย สรรพเสียงอันไร้ความหมาย รวมถึง ภาพและเสียงจักรกลจากอุตสาหกรรมที่แวดล้อม อีกทั้งเสียงหวีด ร้อง เสียงกระซิบสัญญาที่ยวนเย้า ล่อลวง รวมถึงการคุกคามโดยอุตสาหกรรมและโฆษณาชวนเชื่อทาง การเมือง ดังนั้น เราจึงต้องเรียนรู้ที่จะไม่ใส่ใจสิ่งกระตุ้นเร้าอารมณ์เหล่านี้ สิ่งแวดล้อมในเมืองอาจก่อให้เกิด เราเกิดอาการทางจิตได้ ดังเช่นที่ เราหลีกเลี่ยงการสบตากับฝูงชน เพราะเกรงว่าจะเผชิญกับคนเสียสติ หรืออาชญากร การทำงานในห้องปิด ซึ่งอุณหภูมิ แสงสว่าง และอากาศ

ถูกกำหนดได้เหนือการควบคุมของ เรา ทำให้เราเคยชินและจำยอมขณะ ที่ภาวะการอยู่รอดขึ้นอยู่กับควบคุม และการขจัดสิ่งเร้าอารมณ์ที่กด ดันมากขึ้น แต่ความพยายามปกป้อง ยับยั้งอารมณ์จากสิ่งเร้าหรือการ กระตุ้นที่ทวีเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ กลับ ส่งผลให้เกิดการเสื่อมสมรรถภาพ ในการตอบสนองทางอารมณ์ต่อการ รับรู้... เปรียบเสมือนการตายทั้งเป็น การไม่ยอมจำนนต่อความตาย แบบที่กล่าวทำให้ต้องเผชิญและ พยายามทำความเข้าใจกับสิ่งเร้า เหล่านี้ แม้ว่าเป็นเรื่องยุ่งยากและ ไม่น่าพิสมัยนักก็ตาม ต่อเมื่อประ- สบการณ์ได้แปลงเป็นจินตภาพ สิ่ง ที่น่ากลัวก็สามารถเป็นที่เข้าใจได้ ดังตัวอย่างกรณีที่ไม่มีพรรณพืช สามารถออกเจริญบนผืนดินที่ปน เปื้อนด้วยของเสียมีพิษจากอุตสาหกรรม กระนั้นถึงสารเคมีทรงกระ- บอกขนาดใหญ่ที่ตั้งตระหง่านอยู่

* เรียบเรียงจากบทนำ “Credo, as an Artist and as Art Therapist” ในหนังสือ **Art as Therapy** ของ Edith Kramer (บรรณาธิการ : Lani Elaine Gerity) พิมพ์ในอังกฤษ สำนักพิมพ์ Athenaeum Press, Gateshead, Tyne and Wear; ก.ศ. ๒๐๐๐

^๑ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา จังหวัดชลบุรี

^๒ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร

ท่ามกลางสภาพภูมิอากาศต่าง ๆ อาจเกิดคุณประโยชน์อันเป็นที่ยอมรับ ทำให้สามารถยืนหยัดควบคู่ไปกับความงามของธรรมชาติที่ถึงสารเคมีนั้นมุกรุก

ชีวิตคนเมืองเต็มไปด้วยความขัดแย้ง ซึ่งสะท้อนให้ตระหนักโดยงานศิลปะรูปธรรมของเรา เราหันเข้าหาป่าและทุ่งหญ้าที่ยังไม่ถูกทำลาย ด้วยความชื่นชมกับสิ่งประหลาดและกำลังตกอยู่ในอันตรายที่พร้อมจะสูญสิ้นไปตามกาลเวลาที่ไร้การสิ้นสุด การสัมผัสธรรมชาติของเราไม่เป็นไปอย่างราบรื่นอีกต่อไป และกระบวนการรับรู้ต้องดำเนินอย่างช้า ๆ ไม่สามารถเร่งรัดด้วยการใช้เครื่องกลต่าง ๆ ในขณะที่จิตรกรต้องอยู่ในเหตุการณ์ เพราะการบันทึกสภาพที่ดำรงอยู่ ณ เสี้ยววินาทีหนึ่ง ๆ โดยใช้กล้องถ่ายภาพไม่สามารถรวบรวมข้อมูลอย่างกระจ่างแจ้งทั้งหมดได้ เช่น การรับรู้ทางระบบจิตใจ ซึ่งนอกเหนือจากการมองเห็นเพียงอย่างเดียว ข้าพเจ้าไม่เคยใช้กล้องถ่ายภาพ ข้าพเจ้าจะวาดภาพหรือร่างภาพ ณ จุดนั้นเพื่อนำไปสร้างงานที่สลับซับซ้อนยิ่งขึ้นในภาพวาด ภาพปะ งานปั้น และงานลวดลายหินและกระจก

วิธีการสอนของเบาเฮาส์ (Bauhaus) ได้สร้างความเข้าใจทางด้านทัศนศิลป์แก่ข้าพเจ้า แต่แบบงานศิลปะของข้าพเจ้าจะออกไปในลักษณะงานตัวแทนแสดงอย่างสม่ำเสมอไม่เปลี่ยนแปลง การแสดง

ออกทางส่วนตัวของศิลปินยังเป็นรองต่องานที่มีการตีความสิ่งที่นำเสนอด้วยความเข้าใจอย่างชัดเจนประทับใจ

ผลสะท้อนแนวคิดข้างต้น

ศิลปินเลื่องชื่อในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ ก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๑ เช่น ปิกัสโซ มาติส โคคอกกา และพอล เคล ได้ครอบครองมรดกทางศิลปะแห่งโลกตะวันตกอย่างเต็มที่จากยุคกรีก อิทรูเรีย และโรมัน จนถึงการค้นพบศิลปะลัทธิประทับใจ ศิลปินเหล่านี้ยังรับศิลปะตะวันออก รวมถึงหน้ากากแอฟริกันไปประยุกต์เข้ากับงานของเขา มรดกงานของเขาทำให้เกิดอิทธิพลทางศิลปะอย่างไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน แรงศรัทธาความเชื่อของเขาได้ทำให้ศิลปินรุ่นหลังเจริญรอยตาม โดยการผลักดันให้มีการขยายขอบเขตแนวการแสดงออกทางศิลปะไปสู่งานศิลปะแบบเหนือจริง (surreal) แบบนามธรรม (abstract) แสดงความหมายเพียงเค้า ๆ และแบบธรรมชาติดิบ (raw)

สำหรับศิลปินในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ อย่างพวกเรา ศิลปะแห่งโลกตะวันตกได้กลายเป็นเรื่องทางประวัติศาสตร์ไปแล้วทั้งในยุโรปและอเมริกา เราอาจชื่นชมและศึกษาศิลปะ แต่ไม่อาจเป็นเจ้าของศิลปะได้อีก ภูมิปัญญาที่สั่งสมกันมาที่ก่อให้เกิดการปฏิวัติทางศิลปกรรมสมัยใหม่นั้นไม่ได้อยู่กับเรามากต่อไปแล้ว ความแปลกใหม่เพียงเล็กน้อย

ได้เข้ามาแทนที่การค้นพบอยู่บ่อยครั้ง สิ่งที่น่าสนใจก็คือศิลปะบางประเภทซึ่งมีอาณาภาพมากที่สุดในยุคของเราจะแฝงอยู่ในเรื่องเศร้าสลดใจที่แสดงถึงความหายนะของวัฒนธรรมตะวันตก เช่น งานศิลปะอันเปี่ยมไปด้วยพลังและก่อให้เกิดความสะเทือนใจของแอนเซลม ไคเฟอร์ (Anselm Kiefer) ซึ่งแสดงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ เรื่องที่เกี่ยวกับเทพเจ้า บทวรรณคดีแสดงวัฒนธรรมเยอรมันยุคหลังสงคราม

มีคำถามว่าเราควรดำเนินต่อไปอย่างไรในสถานการณ์ปัจจุบันที่ปรากฏช่องว่างแยกระหว่างความคงอยู่ของเรากับศิลปะและวัฒนธรรมที่ถึงจุดจบไปพร้อมกับการสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่ ๒

สถานการณ์ทางประวัติศาสตร์ไม่น่าอภิรมย์นัก โดยปรกติแล้วศิลปะจะเฟื่องฟูก็ต่อเมื่อได้ทำหน้าที่ทางสังคม แต่ถ้าไร้หลักการและการคำนึงถึงความถูกต้อง ศิลปะอาจไปส่งเสริมศาสนา ช่วยฟื้นฟูอำนาจและชื่อเสียงของอาณาจักรต่าง ๆ หรือเพิ่มบารมีให้ชนชั้นสูง หรือแสดงความชื่นชมการเคารพตนเองของชนชั้นกลางที่กำลังขึ้นมาใช้อำนาจ ศิลปะได้ถูกนำไปใช้แสดงถึงความโหดร้ายของอาณาจักรแอสซีเรียและความทุกข์ทรมานของพระเยซูคริสต์ หรือความรักที่เต็มไปด้วยความปีติยินดีของพระแม่มาเรียต่อพระบุตร แต่ศิลปะไม่สามารถส่งเสริมคำเท็จหรือคำหลอกลวง อยากรู้ก็ดู ระบบ

อันโหดร้าย ซึ่งประกาศความโหดร้ายของระบบอย่างเต็มภาคภูมิ ก็อาจทำให้เกิดงานศิลปะอันงดงามได้ ดังเช่นระบบการปกครองรัสเซีย ภายใต้การนำของสตาลิน หรือเยอรมนีภายใต้การนำของฮิตเลอร์ ซึ่งปฏิเสธความทุกข์ทรมานจากระบบต้นเหตุ และเรียกร้องให้ศิลปินสร้างงานศิลปะเป็นสื่อกำบังเรื่องราวความจริง ซึ่งก่อให้เกิดงานศิลปะที่ไร้ประโยชน์อย่างเสียไม่ได้

ประชาธิปไตยในโลกตะวันตกนั้นต้องการคำเท็จหรือการโกหกที่หลากหลาย อย่างไรก็ตาม จินตภาพความฝันหรือความนึกคิดจะต้องช่วยส่งเสริมการบริโภคงานศิลปะโดยทุกวิถีทาง แม้ว่าดูเสมือนไม่มีบทบาททางสังคมใดที่ปรากฏว่าต้องการแรงหนุนจากงานศิลปะที่ปลอดภัย การหลอกลวง แต่การโยยหาศิลปะของแท้ก็ยังดำเนินต่อไปในยุควัฒนธรรมของเรา

ในหนังสือ **Art as Therapy with Children** (ศิลปะเพื่อการบำบัดเด็ก) พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔ ข้าพเจ้าเสนอความคิดเห็นว่าการขาดศิลปะในชีวิตประจำวันและความไม่สมปรารถนาในการมีประสบการณ์ด้านศิลปะ เป็นแรงผลักดันให้อาชีพศิลปกรรมบำบัดมีกำเนิดขึ้นมา นอกจากนี้ ดูเหมือนว่าศิลปกรรมบำบัดได้เข้าไปเป็นส่วนน้อยชนิดของศิลปะที่ได้เข้าไปทำงานให้กับสังคมอย่างจริงจัง แม้ว่าทั้งศิลปะและจิตบำบัดจะบ่งถึงการแสวงหา

ความจริงที่อยู่ข้างใน ความพยายามนี้ก็ไม่ได้นำความเสื่อมเสียมาสู่ศิลปะเลย ที่เห็นกันอย่างชัดเจนก็คือ เราไม่อาจคาดหวังได้ว่าศิลปะที่เป็นการบำบัดนั้นจะทำให้เกิดงานศิลปะที่ดีเยี่ยมหรือดีมาก ๆ ได้ แต่ศิลปะก็ไม่แน่ว่าจะก่อให้เกิดงานที่ล่องไปในทางหลอกลวงหรือเสแสร้ง ในปัจจุบัน ศิลปกรรมบำบัดเป็นอาชีพที่ยอมรับสำหรับศิลปินที่กำลังค้นหาศาสตร์หรือสาขาที่จะนำทักษะ จินตนาการ และบูรณาการทางศิลปะไปประยุกต์ใช้ประโยชน์ได้

ในชีวิตของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าแยกศิลปะกับศิลปกรรมบำบัดออกจากกัน ประสบการณ์จากการเป็นนักศิลปกรรมบำบัดได้ช่วยให้ข้าพเจ้ามั่นใจว่า ศิลปะไม่ได้เป็นงานที่คนกลุ่มน้อยที่เข้าใจและสนใจ แต่เป็นงานที่มีคุณค่าหากได้เข้าใจและสัมผัสด้วยความจริงใจ

ความเป็นนักศิลปกรรมบำบัด

ข้าพเจ้ามองตนเองว่าเป็นผู้ชำนาญการที่ประกอบด้วยคุณวุฒิของศิลปินที่มีความสามารถผนวกกับความเชี่ยวชาญเฉพาะทางจิตบำบัดและการศึกษา

ข้าพเจ้าวางกรอบทฤษฎีจิตวิทยาเด็กตามแนวคิดเชิงจิตวิเคราะห์ของ ซิกมันด์ ฟรอยด์ แต่จะเน้นที่ศิลปะโดยตัวเองให้การบำบัด ไม่ใช่เครื่องมืออย่างหนึ่งของจิตบำบัด ศิลปะได้ช่วยเหลือมนุษย์นับตั้งแต่

เริ่มสังคมมนุษย์ควบคู่กับมนุษยชาติ จวบจนปัจจุบัน คอยใกล้เคียงข้อขัดแย้งที่ไม่มีวันจบสิ้นระหว่างแรงกระตุ้นทางสัญชาตญาณของปัจเจกบุคคลกับความต้องการทางสังคมในความหมายกว้าง ๆ ศิลปกรรมทุกประเภทมีศักยภาพเชิงบำบัดได้ทั้งสิ้น ศิลปินผู้ประยุกต์จิตวิทยาสมัยใหม่เข้ากับวิชาการด้านศิลปะจำเป็นต้องปรับวิธีการให้เหมาะสมสื่อหรือกับเครื่องมือที่ใช้ เพื่อเสริมคุณค่าโดยแนวคิดเชิงบำบัด ไม่ใช่ทำลายหรือทำให้ย่อยหย่อนลงโดยแนวคิดและวิธีการที่อาจขัดต่อกติกาการสร้างสรรคอย่างมีศิลปะ

จึงไม่ใช่เรื่องง่ายที่นักศิลปกรรมบำบัดจะสามารถสมานหน้าทีฝ่ายการบำบัดเข้ากับหน้าที่ศิลปินและสถานภาพอาจารย์ อาจารย์ผู้รับผู้ที่มีปัญหาทางจิตเข้าสู่อาณาจักรศิลปะ จะต้องพร้อมยอมรับข้อจำกัดของผู้ที่อยู่ในความดูแลของเขา และจะต้องสนใจติดตามความคืบหน้าทุกระยะ โดยต้องมีความยืดหยุ่นพอที่จะยอมรับและเข้าใจความหลากหลายของวิธีการ และพยายามหาทางช่วยเหลือสนองความต้องการของแต่ละบุคคล นักบำบัดจะต้องยอมรับการแสดงออกอันไม่สวยงามของแรงกระตุ้นทางเพศ และความก้าวร้าวเนื่องจากสันดานดิบ พร้อมทั้งผลที่เกิดจากความสับสนและการกลั่นกรองที่ยังไม่เสร็จสมบูรณ์ ซึ่งเจตคติการยอมรับในลักษณะเช่นนี้จำเป็นสำหรับการบำบัดทุกรูปแบบ

โดยไม่ไปทำลายความสามารถของศิลปินที่จะพินิจพิเคราะห์แยกแยะสิ่งที่มีความแตกต่างกัน ในฐานะอาจารย์จะต้องคงไว้ซึ่งความซื่อสัตย์มั่นคง และในฐานะศิลปินจะต้องสามารถแยกแยะระหว่างของแท้กับของปลอม ระหว่างสิ่งที่ขัดขวางกับข้อจำกัด ความถดถอยกับความก้าวหน้า การติดต่อที่เสแสร้งผิวเผินกับการติดต่อคบค้ำกันอย่างแท้จริง

แม้ว่าวิธีการบำบัดของข้าพเจ้าจะครอบคลุมกระบวนการทางจิตที่อยู่นอกเหนือหลักวิทยาศาสตร์ แผนการบำบัดที่ข้าพเจ้านำมาใช้นั้นมักไม่มีการเปิดเผย หรือการตีความหมายของสิ่งซึ่งยากที่จะอธิบายได้

โดยหลักการพื้นฐาน ศิลปกรรม

บำบัดเป็นวิธีการช่วยสนับสนุนความเชื่อมั่นในตนเอง จากการเก็บเกี่ยวพลังศิลปะเพื่อสร้างสรรค์กระบวนการทางจิตที่อยู่นอกเหนือกฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ ด้วยความพร้อมที่จะทำงานภายใต้ความกดดันโดยไม่เกิดความล้มเหลวหรือส่งผลให้มาตรการป้องกันเสื่อมสมรรถภาพลง จึงเป็นที่ยอมรับว่าศิลปกรรมบำบัดเป็นองค์ประกอบหนึ่งในการบำบัดเป็นองค์ประกอบหนึ่งในการทำจิตบำบัด ในฐานะตัวเต็มเต็มหรือตัวสนับสนุน แต่มิได้เข้าแทนที่จิตบำบัด

ในขณะที่นักศิลปกรรมบำบัดเน้นการบำบัดรักษาด้วยรูปแบบและเนื้อหาออกกฎเกณฑ์ปฏิบัติทางจิตเวชทั่วไป แต่ก็ยังมีการใช้คำพูดโน้มน้าว

นำจิตใจอย่างมีศิลปะด้วยเช่นกัน ในการทำจิตบำบัด การใช้คำพูดในการละเล่นและการสนทนาจะปราศจากรูปแบบและกรอบเวลา แต่จะให้ความสำคัญที่เนื้อหาที่นำมาบอกเล่า ซึ่งต่างจากการทำศิลปกรรมบำบัดที่ให้ความสำคัญทั้งรูปแบบและเนื้อหาทัดเทียมกัน ลำดับและโครงสร้างของการสร้างสรรค์งานศิลปะจึงช่วยประสิทธิ์ประสาทประสบการณ์ที่เป็นพลังสำคัญในการคัดสรรและการเรียนรู้ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕ ชูชาน แลงเกอร์ ได้กล่าวไว้ว่า “หน้าที่หลักของศิลปะก็คือ การถ่ายทอดประสบการณ์ออกมาให้เป็นรูปธรรม เพื่อที่เราจะได้พิจารณาและเข้าใจประสบการณ์นั้น”

ศัพท์บัญญัติและความหมาย

collage ภาพปะติด : งานศิลปะแบบหนึ่งที่ใช้วิธีปะแผ่นวัสดุบนพื้นในลักษณะแบนราบ หรือนูนสูงขึ้นจากพื้นภาพเพียงเล็กน้อย แผ่นวัสดุที่ใช้ปะติดลงไปนั้นอาจมีหลายชนิดรวมกันก็ได้ เช่น กระดาษ ผ้า เศษวัสดุ พื้นระนาบที่ใช้แผ่นวัสดุปะติด อาจเป็นแผ่นไม้ ฝืนผ้าใบ หรือพื้นระนาบอื่น ๆ และอาจเพิ่มเติมด้วยการระบายสีหรือวาดภาพทับลงอีกก็ได้

ภาพปะติดมีส่วนใกล้เคียงกับภาพปะกระดาษ [papier collé] มาก แต่ภาพปะกระดาษมักใช้เรียกเฉพาะงานที่สร้างจากกระดาษ ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ วิธีการเช่นนี้ได้รับความนิยมอย่างสูงใช้เป็นวิธีการสร้างศิลปะนันทนาการ (recreation art) ศิลปะตกแต่ง และออกแบบทางพาณิชย์ศิลป์ ต่อมาในราว ค.ศ. ๑๙๒๒-๑๙๒๓ ปาโปล ปีกัสโซ ผู้ค้นคิดบาศกนิยม ได้ริเริ่มนำมาใช้สร้างงานประเภทจิตรศิลป์ โดยใช้เศษวัสดุหลายชนิดด้วยกัน เช่น กระดาษ หนังสือพิมพ์ ตั๋วรถไฟ เศษไม้ กระดาษ ลวดเหล็ก ทราช ครั้นต่อมาพวกที่นิยมคิดดาดาและลัทธิเหนือจริงก็ได้นำวิธีการเช่นนี้มาใช้เช่นเดียวกัน แต่มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นสื่อให้เกิดความรู้สึกแปลก น่าทึ่ง และสร้างความฝันตามเป้าหมายของอุดมการณ์ได้ ปัจจุบันศิลปินที่สร้างงานด้วยวิธีนี้นิยมเคลือบผลงานด้วยสารสังเคราะห์ ประเภทพลาสติก เพื่อให้มีความคงทนถาวร

ที่มา : พจนานุกรมศัพท์ศิลปะ อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, ๒๕๔๑. หน้า ๗๔.